

УДК 37.02(477)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОЦЕНТА І. ЛЬВОВА ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Остапенко А.В., аспірант
кафедри педагогіки

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто методичні рекомендації вітчизняного педагога І. Львова щодо успішного викладання уроків логіки у середній школі. Особливу увагу приділено авторському аналізу виникнення проблем та їх причин при викладанні курсу логіки. Проаналізовано погляд І. Львова на формування педагогічної майстерності у молодих викладачів логіки.

Ключові слова: логіка, формальна логіка, методичні рекомендації, І. Львов, закони логічного мислення, судження, поняття.

В статье рассмотрены методические рекомендации отечественного педагога И. Львова относительно успешного преподавания уроков логики в средней школе. Особое внимание уделено авторскому анализу возникновения проблем и их причин при преподавании курса логики. Проанализирован взгляд И. Львова на формирование педагогического мастерства у молодых преподавателей логики.

Ключевые слова: логика, формальная логика, методические рекомендации, И. Львов, законы логического мышления, суждения, понятия.

Ostapenko A.V. METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ASSOCIATE PROFESSOR I. LVOV ON TEACHING LOGIC IN THE MIDDLE SCHOOL

The article considers the methodological recommendations of the native pedagogue I. Lvov relatives to the successful teaching of logic lessons in secondary school. Special focus was paid to the author's analysis of the origin of problems and their causes in the teaching of the course of logic. The view of I. Lvov on the formation of pedagogical skills in young teachers of logic was analyzed.

Key words: logic, formal logic, methodological recommendations, I. Lvov, laws of logical thinking, opinions, concepts.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що на початку ХХ століття у закладах середньої освіти (класичних гімназіях) вивчали логіку. Після повалення царизму новоутворений уряд не бачив сенсу у подальшому викладанні логіки (формальної й діалектичної) у навчальних закладах, а тому логіку вилучили з навчальних програм закладів середньої та вищої освіти. Уряд вважав логіку наукою буржуазії, тому взяв курс на поширення робітничого соціалізму серед українського народу. Таким чином, протягом тривалого часу логіка у соціалістичній Україні була вилучена зі шкільних програм та з програм підготовки спеціалістів вищої школи. Пізніше ці дії показали свою недоцільність, тому логіку повернули до навчальних програм. Фахівці новоствореної республіки написали підручники з логіки для учнів та студентів, в яких пропалували ідеологію тогочасної влади.

І. Львов, педагог-новатор, теж долучився до проблем методики викладання логіки як дисципліни у середній школі. Ми акцентуємо увагу на методичних рекомендаціях педагога з логіки та вивчення її у школі, використанні методичних матеріалів з логіки, методиці викладання та ефективному засвоєнню навчального матеріалу учнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням історії логіки ХІХ – ХХ століття у світі займалися А. Адамсон, В. Бажанов, Г. Врігт, Ф. Енрікес, О. Карпенко, М. Кондаков, А. Кузичев, З. Кузичева, Л. Ліар, О. Маковельський, Ф. Москаленко, П. Попов, М. Попович, К. Прантал, М. Стяжкін, Х. Шульц, О. Суботін та інші.

Особливої уваги заслуговують методичні рекомендації «Формальна логіка у середній школі», вітчизняного педагога І. Львова, в якій детально розглядається зміст та методика викладання формальної логіки у рамках середньої школи [4].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз методичних рекомендацій І. Львова щодо викладання логіки як навчального предмета у середній школі, та виконання таких завдань:

– розкрити погляди вченого на формальну логіку як навчальний предмет і показати особливості її вивчення у школі;

– проаналізувати ідеї І. Львова щодо організації навчального процесу з викладання логіки як предмету у середній школі та адаптацію навчального матеріалу до рівня підготовки учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. І. Львов – доцент кафедри педагогіки

Чернігівського педагогічного інституту, у власній науково-педагогічній діяльності втілював прогресивні ідеї у шкільний навчальний процес (під час проходження практики у школах та інспектування шкіл м. Чернігова). Нашу увагу привернули архівні матеріали, що містять інформацію про науково-методичну діяльність І. Львова з розробки навчальних планів з логіки та психології; методичні рекомендації з викладання логіки у школах; методичні рекомендації щодо проходження педагогічної практики у школах та зразки характеристик для оцінювання учнів під час педагогічної практики.

Ще у 1950-х роках доцент І. Львов усвідомлював важливість вивчення формальної логіки у середніх навчальних закладах. На думку науковця, формальну й загальну логіку неправомірно вилучили зі шкільної навчальної програми після жовтневого перевороту 1917 року. Це підтверджується зворотними діями тогочасного уряду, адже у другій половині 40-х років ХХ століття курс формальної логіки ввели до програм закладів середньої та вищої освіти [2; 4].

Аналізуючи зміни в освіті, І. Львов процитував у своїх рекомендаціях слова професора П. Попова, який під час лекції в Одеському будинку вчених наголосив, що основною причиною завершення викладання формальної логіки у школах є витіснення її за допомогою інших навчальних предметів, які вважалися важливішими [3, арк. 3].

Перед безпосереднім аналізом праці І. Львова нагадаємо пояснення терміну «формальна логіка». Це наука про міркування, структурні елементи та закони і правила досягнення об'єктивної істини [1; 2].

Предметом формальної логіки є правильне мислення, яке розглядається як факт, який не має матеріалістичного підтвердження про походження та виникнення відображень у мозку людей, про закономірність явищ і подій [4].

І. Львов був переконаний, що закон і форма мислення трактуються метафізично, оскільки вони є відносно незмінними щодо дійсності та об'єктивно відображають дійсність у людях. Учений наголошує, що для наступного викладання логіки (у період 50-х років ХХ ст.) потрібен був час, щоб принципово, по-новому висвітлити формальну логіку, відтворити й доповнити новими формулюваннями, поставити її в один ряд із діалектичною логікою. Без попереднього опрацювання викладання формальної логіки у школах було неможливим [2].

І. Львов підкреслював, що у 1946 році Центральний комітет ВКП(б) ухвалив Постанову «О преподавании логики и психологии в средней школе от 3 декабря 1946 года»,

яка наголошувала про необхідність викладання у випускних класах середньої школи психології та логіки, починаючи з нового навчального року. Для менш успішних учнів передбачалося лише часткове викладання логіки з причини неможливості засвоєння учнями всього обсягу навчального матеріалу з предмета [2].

Важливо зазначити, що у тогочасному суспільстві лекції з логіки читали у клубах, на учительських семінарах, конференціях, студентам вищих партійних шкіл, в університетах, педагогічних інститутах, військово-юридичних академіях, на юридичних факультетах та в інститутах, у вищих офіцерських школах МВС. Це пов'язано з тим, що влада створювала новий ідеологічний світогляд у тогочасному суспільстві.

У наукових працях І. Львов підкреслював, що людина, яка не вивчала логіку, мислить неправильно. Учений додавав, що знання законів і норм для правильного мислення спонукає людей безпомилково розв'язувати конкретні задачі, які вони ставлять перед собою, надає можливість точно спрогнозувати кінцевий результат своїх дій [2]. Логіка для мислення, за висновками вченого, є тим самим, що й граматики для мови: якщо граматики вдосконалює усне та писемне мовлення, то логіка підвищує культуру людського мислення.

І. Львов також посилався на праці лікаря А. Остроумова (м. Москва), який стверджував, що поставити успішний діагноз хворому, крім знань із медицини, йому дуже допомагали ще й систематичні знання з логіки. За словами лікаря А. Остроумова, читаючи історію хвороби пацієнта, він завжди оцінював ступінь достовірності своїх висновків за допомогою силогізму та індуктивного висновку.

На думку І. Львова, «процес вивчення самого теоретичного курсу логіки потребує від викладача більшого натхнення, багатогранних думок та безлічі прикладів із логіки на певні теми» [3, арк. 9]. Учений зазначав, що вивчення логіки сприяє покращенню успіхів вивчення всіх навчальних дисциплін шкільного курсу.

Також учений наголошував, що значну цікавість до вивчення логіки виявило старше покоління тогочасної держави, адже логіка допомагала їм у роботі, розвивала самокритичне мислення. Беззаперечним доводом І. Львов зазначив, що логіка застосовувалася на найвищих рівнях делегатів соціалістичної України, які застосовують формальну логіку у публічних виступах на міжнародних з'їздах та асамблеях [2].

І. Львов акцентував на тому, що вивчення логіки приносить користь тільки за умови

викладання цього предмету з поправками відповідно до нових питань у тематиці курсу логіки. Також доцільним є застосування при вивченні предмету прикладів з буденного життя, спонукання учнів до самостійного написання наукових робіт з логіки [2].

Також учений у методичних рекомендаціях пропонував викладачам заздалегідь оволодіти змістом і тематичною структурою своєї дисципліни, саме це дасть їм можливість раціонально розподілити навчальний матеріал на заняттях. У процесі викладання потрібно приносити на урок елементи нових знань, не обмежувати себе рамками підручника з логіки. Викладачі повинні брати за основу закони логіки з початку її заснування, точно знати дати та події. І. Львов також акцентував увагу на такому прикрому факті, що деякі викладачі, окрім підручника, ніякої іншої методичної літератури не вивчають [2].

На думку вченого, вивчення логіки спонукає учнів до мислення у тому випадку, якщо теорія обов'язково пов'язана з практикою. Недопустимим є факти бездумного зазубрювання учнями інформації, викладеної у підручнику.

І. Львов писав про те, що учителі логіки повинні підтримувати жвавий характер викладання предмету, постійно активізуючи увагу учнів на уроках. Для цього потрібно викладати, застосовуючи аналітико-індуктивний метод, а саме починати урок із наведення прикладів, написаних на шкільній дошці, аналізувати їх, давати порівняння, узагальнення і формулювання. Викладач повинен мати у своєму розпорядженні резерв найактуальніших життєвих прикладів, уміло оперувати ними. Украй важливо, щоб викладач був обізнаний з актуальними проблемами науки, політики, громадського життя та культури, знаходячи у них необхідні приклади [2].

Необхідно пам'ятати, що логіка як навчальна дисципліна не стоїть осторонь від інших навчальних предметів школи. Вона безпосередньо пов'язує і взаємодіє з іншими шкільними предметами, логічними прикладами пояснює положення інших наук, сприяє покращенню свідомого засвоєння учнями шкільних дисциплін.

І. Львов переконував, що домашні завдання з логіки у жодному разі не повинні обмежуватися лише закріпленням матеріалу з підручника. Потрібно ставити завдання, які потребують від учнів логічного аналізу, роздумів, критичного аналізу, застосування загальних логічних правил. Тільки такий тип викладання логіки, на думку вченого, є доцільним, цілком виправданим у практичній діяльності середніх шкіл. В іншому випадку

міркування про користь та вивчення логіки у школі мають декларативний характер.

Для наочності та економії часу на уроці І. Львов рекомендував мати декілька текстів із виступами та доповідями вітчизняних та іноземних дипломатів для порівняння, а також короткі доповіді з інших шкільних дисциплін.

Звичайно, І. Львов розумів, що така методика викладання потребує від учителя багато часу для підготовки та достатньої ідейно-політичної спрямованості, проте є ефективною для досягнення якості викладання предмету [2].

Як зазначав учений, логіка як навчальна дисципліна не стоїть осторонь від інших навчальних предметів школи. Вона безпосередньо пов'язує і взаємодіє з іншими шкільними предметами, логічними прикладами пояснює положення інших наук, сприяє покращенню свідомого засвоєння учнями шкільних дисциплін.

Учений також наголошував на необхідності написання викладачами детального конспекту уроків, де будуть передбачені різні варіанти відповідей учнів на певні запитання.

І. Львов детально аналізував типові учнівські домашні роботи і відмічав, що вони мають сухий, безжиттєвий, теоретичний характер, фактично являють собою перевірку пам'яті, а не розуміння пройденого матеріалу. Учений наголошував на доцільності практикування на контрольних роботах вирішення логічних задач. У такий спосіб перевіряється не тільки знання, але й ставлення учнів до вивчення логіки, а також виявляється якість викладання предмету самим вчителем [2].

Для наочності та економії часу на уроці І. Львов рекомендував мати декілька текстів із виступами та доповідями вітчизняних та іноземних дипломатів для порівняння, а також короткі доповіді з інших шкільних дисциплін.

І. Львов критично проаналізував підручник з логіки С. Виноградова і А. Кузьміна і зазначив ряд недоліків: по-перше, підручник не відображав відношення між формальною і діалектичною логікою, по-друге, розміщена у параграфах інформація містить недоліки щодо висвітлення основних форм і законів логічного мислення, тому учням буде важко засвоїти подану інформацію. У зв'язку з цим були необхідні зміни не тільки у підручнику, але й безпосередньо у тематиці навчального курсу логіки у середній школі.

Тогочасні суспільні реалії вимагали від учнів засвоєння методології наукового мислення. Цей факт зобов'язував викладача

логіки самостійно оволодіти основами діалектичного й історичного матеріалізму, елементарної логіки та поступово підготувати учнів до вивчення діалектичної логіки [2].

У «методичних рекомендаціях щодо викладання логіки у середній школі» І. Львов визначає знання правил нормального мислення основним завданням цього курсу. Завдяки наведеним і розглянутим на уроках прикладам в учнів має сформуватися враження про різноманіття правил мислення, які зводяться до чотирьох головних правил – «логічних законів мислення» [2].

На думку вченого, на початку вивчення логіки у школі недоцільно ознайомлювати учнів з усіма законами логіки. Достатньо з чотирьох законів взяти хоча б один, при цьому найпростіший, як от закон достатньої підстави, і на прикладах показати його значення у людському суспільстві. Щодо інших законів, автор «методичних рекомендацій щодо викладання логіки у середній школі» пропонував обмежитися тільки їх назвою та стислою характеристикою, щоб не переважувати розумову діяльність учнів на уроці [2]. Учений наголошує, що людське мислення як ментально-пізнавальна функція відображається у визначених формах, серед яких основними є поняття, судження і висновок. Коли учні ознайомляться з основними формами мислення, варто на прикладах показати, що закони мислення мають свої дії, форми мислення, аналіз, судження [2].

На погляд І. Львова, говорячи про форми мислення, необхідно, по-перше, підкреслити, що всі вони виникли історично, у процесі розвитку людського суспільства; по-друге, необхідно вказати на те, що формальна логіка вивчає загальнолюдські форми мислення та не обмежується формальними критеріями, вивчає ті ж правила, що визначають матеріальну істину. Тобто формальна логіка завжди ґрунтується на взаємодії правил і послідовності мислення, тому показує відповідну думку щодо об'єктивної дійсності.

На думку І. Львова, формальна логіка не є наукою ідеалістичною, хоч визначає правильне розуміння, походження й пізнання форм мислення. Учений відрізняє її від формальної логіки, яка застосовує одну форму до різного змісту, показує, що се-

ред змісту різних галузей дійсності є спорідненість, і саме це є загальним об'єктом вивчення цілого ряду наук [2].

Висновки. Таким чином, аналіз «методичних рекомендацій щодо вивчення логіки у середній школі» показав, що І. Львов детально розглянув як теоретичні, так і методичні аспекти викладання логіки у тогочасній школі. Автор справедливо наголошував на необхідності оволодіння учнями основами діалектичного й історичного матеріалізму. Це абсолютно відповідало вимогам виховання тогочасного суспільства. Також учений детально проаналізував методикку викладання та підручники з логіки, чітко аргументуючи необхідність нерозривного зв'язку теоретичних положень логіки з практичним життям.

Педагогічні погляди І. Львова з методичної точки зору є актуальними і у сьогоденні, адже тільки нерозривний зв'язок теоретичних положень з практичним життям забезпечить успішне засвоєння учнями шкільної програми у повному обсязі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гасяк О. Формальна логіка: короткий словник-довідник. 2014. URL: <http://www.philosophy.chnu.edu.ua/res/philosophy/Slownyk%20F.L.%20text.pdf>.
2. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів Ф. Р-1495 Особовий фонд І.П. Львова. оп. 1. Спр.13 Рабочий план занять преподавателя логики И. П. Львова со студентами словесно-литературного факультета 2 курса Черниговского пединститута на I-е полугодие 1954-1955 учебного года, методические указания к преподаванию некоторых вопросов логики в средней школе составленные И.П. Львовым и выписки по логике из журнала «Вопросы философии» 1950. №2., 60 с.
3. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів Ф. Р-1495 Особовий фонд І. П. Львова. оп. 1. Спр.13 Рабочий план занятий преподавателя логики И. П. Львова со студентами словесно-литературного факультета 2 курса Черниговского пединститута на I-е полугодие 1954-1955 учебного года, методические указания к преподаванию некоторых вопросов логики в средней школе составленные И.П. Львовым и выписки по логике из журнала «Вопросы философии» 1950 №2, 3. 9 с.
4. Попов Павел Сергеевич. Википедия свободная энциклопедия. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Формальна_логіка.
5. Розвиток логіки у першій половині XX століття. 2014. URL: <http://referat-ok.com.ua/psiho-logiya/rozvitok-logiki-v-pershii-polovini-20-stolitnya>.